

บทที่ ๓

พัฒนาการเพลงกันตรึมอำเภอเมืองสุรินทร์

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประวัติจังหวัดสุรินทร์และพัฒนาการของเพลงกันตรึมของอำเภอเมืองสุรินทร์และคุณค่าของเพลงกันตรึม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประเพณีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์มีความหลากหลายด้วยเชื้อชาติและภาษาประกอบด้วย กลุ่มชาวเขมร กลุ่มชาวลาว กลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวจีน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมากจังหวัดหนึ่ง โดยสันนิษฐานว่าดินแดนจังหวัดสุรินทร์แห่งนี้ ถูกสร้างขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ในสมัยที่พวกขอมมีอำนาจเหนือพื้นที่แห่งนี้ เมื่อขอมเสื่อมอำนาจลง เมืองสุรินทร์ได้ถูกทิ้งร้างจนเกิดกลายเป็นดง จนกระทั่งชนเผ่ากูยได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๐๒ ในสมัยพระที่นั่งสุริยามรินทร์ ได้มีช้างเผือกแตกโรงมาจากกรุงศรีอยุธยาหนีเข้ามาในป่าบริเวณถิ่นที่อยู่ของชาวกูย เจ้าหน้าที่ผู้ติดตามช้างจากกรุงศรีอยุธยาตามหาช้างไม่พบ จึงได้รับคำแนะนำจากเจ้าเมืองพิมายให้มาหาหัวหน้าหมู่บ้านชาวกูย คณะผู้ติดตามช้างได้รับความช่วยเหลือจากหัวหน้าหมู่บ้านชาวกูยเป็นอย่างดี จนสามารถนำช้างเผือกกลับไปถวายสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ได้เช่นเดิม ด้วยความดีความชอบดังกล่าว จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลให้ตามความเหมาะสมและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งหัวหน้าชาวกูยเหล่านั้นให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน กลับไปปกครองคนในหมู่บ้านของตน โดยขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย^๑ ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๐๖ คณะหัวหน้าหมู่บ้านเหล่านั้นได้จัดหาของป่าไปถวายประกอบด้วย ช้าง ม้า แก่นสน ยางสน นอระมด (นอแรด) งาช้าง ขี้ผึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการส่งส่วยตามประเพณี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์หัวหน้าหมู่บ้านเหล่านั้นให้สูงขึ้น และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะหมู่บ้านเป็นเมืองดังนี้

^๑ยุพดี จรรย์ยานนท์, การศึกษานิทานชาวบ้านตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์, ปริญญานิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ๒๕๒๒), หน้า ๓๔ – ๓๕.

๑) บ้านคูปทายเป็นเมืองคูปทายสมันต์ มีพระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (เชียงปุม) เป็นเจ้าเมือง

๒) บ้านอั้งจะปะนึ่งหรือบ้านคงยางเป็นเมืองสังฆะ มีพระยาสังฆะบุรีศรีนครอั้งจะ (เชียงฆะ) เป็นเจ้าเมือง

๓) บ้านกุดหวายหรือบ้านเมืองเตา เป็นเมืองรัตนบุรี มีพระศรีนครเตา (เชียงสี) เป็นเจ้าเมือง

๔) บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวน เป็นเมืองขุขันธ์มีพระไกรภักดีศรีนครลำดวน (เชียงขัน) เป็นเจ้าเมือง

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เมืองคูปทายสมันต์^๒ ได้มีส่วนร่วมในการทำสงครามเคียงบ่าเคียงไหล่กับกองทัพหลวงมาตลอด เช่น ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ได้ร่วมกับกองทัพเมืองขุขันธ์ เมืองสังฆะเป็นกองหน้าไปตีเมืองต่างๆ ของกรุงศรีสัตนาคนหุต และตีได้เมืองเวียงจันทน์ในที่สุด ต่อมาก็ได้จัดกองกำลังไปสมทบกองทัพใหญ่ที่เมืองเสียมราฐ กำปงสวาย บรรพทายมาศ และตีได้เมืองเขมรมาอยู่ในขอบขันธสีมา อันเป็นสาเหตุให้ชาวเขมรอพยพเข้ามาอยู่ที่เมืองคูปทายสมันต์และเมืองสังฆะมากขึ้น จนทำให้อิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรมาครอบงำสังคมชาวเมืองเดิมไปบางส่วน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ขึ้นครองราชย์จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนนามเมืองจากคูปทายสมันต์ เป็นเมืองสุรินทร์ ตามสร้อยบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมือง และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานครตั้งแต่นั้นมา ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล ตามแบบอารยประเทศ มีการคมนาคมสะดวกขึ้น จึงมีชาวจีนเข้ามาตั้งร้านค้าขาย และมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามความเจริญของบ้านเมือง

จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของประเทศไทย ระหว่างเส้นแวงที่ ๑๐๓ องศา และ ๑๐๕ องศาตะวันออก และระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๕ องศา และ องศาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ ๔๕๐ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์

ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดสุรินทร์มีเนื้อที่ประมาณ ๘,๑๒๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕,๐๗๗,๕๓๕ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๔.๘ ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด ลักษณะในภูมิประเทศโดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้คือบริเวณซึ่งติดต่อกับราชอาณาจักรกัมพูชา มีป่าทึบและภูเขา

^๒ ยุพดี จรรย์ยานนท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

สลับซับซ้อน ถัดจากบริเวณภูเขา จะเป็นที่ราบสูงลุ่มๆ ดอนๆ ลักษณะลูกคลื่นลอนลาดบริเวณตอนกลาง ของจังหวัด จะเป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบสูงอยู่บางตอน ด้านเหนือของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่านจังหวัดสุรินทร์มีลำน้ำธรรมชาติที่สำคัญ ๘ สายดังนี้คือ แม่น้ำมูล ลำน้ำชี ห้วยเสนง ลำห้วยพลับพลา ลำห้วยระวี ลำห้วยทับทัน ลำห้วยระหารและลำห้วยแก้ว เป็นลำน้ำที่ทำประโยชน์ให้แก่จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้ ๘ แห่งนี้แล้ว ยังมีลำน้ำและหนองน้ำอีกมากมายกระจายอยู่ในอำเภอต่างๆแต่แหล่งน้ำต่างๆ ดังกล่าวไม่สามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่เกษตรกรได้มากนัก ในฤดูแล้งส่วนใหญ่จะแห้ง เว้นแต่ลำน้ำมูลซึ่งมีน้ำไหลตลอดปี

อำเภอเมืองสุรินทร์ ตั้งขึ้น พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นอำเภอศูนย์กลางของความเจริญในจังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากชายแดนกัมพูชาประมาณ ๗๐ กิโลเมตร อำเภอเมืองสุรินทร์มีสถานที่สำคัญและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยสังเขปดังนี้

ลำน้ำสำคัญ

อำเภอเมืองสุรินทร์ ไม่มีลำน้ำสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการเกษตร มีแต่ลำห้วยเสนงซึ่งเป็นลำห้วยเล็กๆ ตั้งต้นจากภูเขาบรรทัดที่บ้านกาบเชิง อำเภอกาบเชิง ติดต่อกับอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ไหลผ่านอำเภอเมืองสุรินทร์ ในท้องที่ตำบลตาอ้อ ตำบลเทนมีย์ ตำบลนอกเมือง ตำบลท่าสว่าง และมีห้วยลำชีซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดบุรีรัมย์ที่ตำบลสวาย ตำบลคอโค ตำบลท่าสว่างและตำบลเพ็ชราม ลำห้วยทั้งสองสายนี้ให้ประโยชน์ต่อการเกษตรในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ไม่ครอบคลุมทุกตำบล ราษฎรซึ่งเป็นชาวไร่ส่วนใหญ่ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์อาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติดังนั้นถ้าปีใดฝนแล้ง ราษฎร ชาวนา ชาวไร่ส่วนใหญ่เกือบทั้งอำเภอจะไม่ได้ทำนา

ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ มีอ่างเก็บน้ำซึ่งอยู่ในความควบคุมดูแลและบำรุงรักษาของกรมชลประทานอยู่ ๒ แห่งคืออ่างเก็บน้ำห้วยเสนงและอ่างเก็บน้ำอำปิลมีเนื้อที่เก็บน้ำประมาณ ๑๐,๐๐๐ ไร่ หนองน้ำ คลอง บึงและสระน้ำ บ่อน้ำเล็กๆ น้อยๆ อีกจำนวนไม่มากนักมีเนื้อที่รวมกันประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่

การป่าไม้ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ ปัจจุบันไม่มีป่าไม้เนื่องจากป่าไม้ทั่วไปถูกราษฎรซึ่งเป็นชาวนาชาวไร่บุกรุกแผ้วถางจนหมดสิ้นแทบทุกแห่ง ยังพอมีเหลืออยู่เฉพาะป่าทำเลเลี้ยงสัตว์บางแห่งเท่านั้น

หินภูเขา ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์ มีทรัพยากรที่เป็นหินภูเขาที่พอจะหาได้จากเขาสวาย ท้องที่ตำบลสวาย สำหรับป้อนโรงงานโมหินเพื่อใช้ประโยชน์ในการก่อสร้าง

หินลูกรัง ในท้องที่อำเภอเมืองสุรินทร์มีลูกรังสำหรับใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างถนนหนทางต่างๆ อยู่บ้างพอสมควรที่ท้องที่ตำบลนาบัว การก่อสร้างในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสุรินทร์ใช้หินลูกรังที่นี้เกือบทั้งสิ้น

การคมนาคม ติดต่อระหว่างอำเภอกับตำบล และหมู่บ้านติดต่อได้โดยทางรถยนต์ สภาพทางการของถนนเป็นถนนลาดยาง บางแห่งยังเป็นลูกรังอยู่ ส่วนการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านในตำบลเดียวกัน บางท้องที่สภาพถนนใช้ได้บางฤดูโดยเฉพาะฤดูฝนใช้ได้ไม่สะดวก

สภาวะทางเศรษฐกิจ

อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนคือการทำนา นอกจากนั้นก็มีการปลูกพืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้นและการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การค้าส่วนมากก็เป็นการค้าในท้องที่และในแหล่งชุมชน การอุตสาหกรรมก็มีบ้างแต่ก็เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดสุรินทร์มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในวงจำกัด จึงไม่เอื้ออำนวยต่อการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ สภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดสุรินทร์มีผลจากองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการเช่น ทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพของประชาชนผลผลิตและสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

การเมืองการปกครอง

อำเภอเมืองสุรินทร์แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๒๑ ตำบล ๒๘๙ หมู่บ้าน

การศึกษา

อำเภอเมืองสุรินทร์มี โรงเรียนมัธยม สพฐ ๑๙ แห่ง โรงเรียนสาธิต ๑ แห่ง โรงเรียนประถม สพฐ ๙ แห่ง โรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองสุรินทร์ ๓ แห่ง โรงเรียนเอกชน ๕ แห่ง โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ๓ แห่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏ ๑ แห่ง มหาวิทยาลัยราชชมงคล วิทยาเขตอีสานใต้ ๑ แห่ง มหาวิทยาลัยสงฆ์ ๑ แห่ง

ศาสนา

ประชาชนในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

อาชีพ

ประชาชนในเขตอำเภอเมืองสุรินทร์ส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักที่สำคัญคือการปลูกข้าว นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าไหม ส่วนการค้าขายจะมีอยู่มากในกลุ่มคนจีน

สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม

สถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมและมีชื่อเสียงของเมืองสุรินทร์ประกอบด้วย หลวงพ่อพระชีว์ ศาลหลักเมืองสุรินทร์ อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง วนอุทยานพนมสวาย แต่ละแห่งมีรายละเอียดดังนี้

หลวงพ่พระชีว์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๔ ศอก ประดิษฐาน ณ วัดบูรพาราม ถนนกรุงศรีโน ตำบลในเมือง อยู่ใกล้กับศาลากลางจังหวัด หลวงพ่พระชีว์องค์นี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด แต่คาดว่าสร้างขึ้นมาพร้อมกับวัดบูรพาราม เป็นที่เคารพบูชา นับถือ และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดของเมืองสุรินทร์ วัดบูรพารามนี้เป็นวัดเก่าแก่ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี หรือในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีอายุประมาณ ๒๐๐ ปี เท่าๆ กับอายุเมืองสุรินทร์

ศาลหลักเมืองสุรินทร์ ศาลหลักเมืองสุรินทร์เดิมเป็นศาลที่ยังไม่มีเสาหลักเมืองแต่มีความศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั่วไปมาเป็นเวลานานนับ ๑๐๐ ปี ครั้น พ.ศ. ๒๕๑๑ จังหวัดสุรินทร์ได้ดำเนินการขอให้กรมศิลปากรออกแบบแปลนก่อสร้างตัวศาลหลักเมือง เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ ซึ่งได้รับมอบมาจาก นายประสิทธิ์ มณีกาญจน์ ราษฎร อ.ไพร่ไทยค จ.กาญจนบุรี มีความสูง ๓ เมตรวัดรอบได้ ๑ เมตรแกะสลักตกแต่งด้วยเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร ต่อมา วันที่ ๒๑ ส.ค. ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพิธีเจิมเสาหลักเมือง ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต และพระราชทานดำรัสว่า “การสร้างเสาหลักเมืองนี้ดี เป็นหลักแหล่งความสามัคคี ขอให้ชาวสุรินทร์จงมีความสามัคคีกัน สร้างความเจริญก้าวหน้า และขอให้ชาวสุรินทร์จงมีความร่มเย็นเป็นสุข” นายสงวน สาริตานนท์ ผวจ.สุรินทร์ ในสมัยนั้น ได้อัญเชิญเสาหลักเมืองมายังจังหวัดสุรินทร์ มีการแห่ไปรอบเมืองและอัญเชิญเสาหลักเมืองขึ้นบนแท่นประดิษฐานไว้ที่ศาลหลักเมือง และเมื่อวันที่ ๑๕ มี.ค. ๒๕๑๗ ได้ประกอบพิธียกเสาหลักเมือง และมีพิธีฉลองสมโภช^๓

อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง อนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง (ปุม) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานระลึกถึงผู้สร้างเมืองท่านแรก ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ของเมืองสุรินทร์อนุสาวรีย์แห่งนี้ตั้งอยู่ที่ทางเข้าเมืองสุรินทร์ ทางด้านใต้ตรงบริเวณหลักกิโลเมตรที่ศูนย์ ที่ถนนสุรินทร์-ปราสาท เป็นบริเวณที่เคยเป็นกำแพงเมืองชั้นในของตัวเมืองสุรินทร์

อนุสาวรีย์เป็นรูปหล่อทองเหลืองรมดำ สูง ๒.๒๐ เมตร ยืนหันหน้าไปทางทิศใต้ มือขวา

^๓ ศาลหลักเมืองสุรินทร์ , [ออนไลน์] แหล่งที่มา http://www.m-culture.in.th/moc_new/album/139488/

ถือของ้าว สะพายดาบคู่บนหลัง แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของเจ้าเมือง ชั้นพระยาในชุดออกศึก หล่อด้วยทองเหลืองรมดำ ฐานอนุสาวรีย์มีภาพปูนสูงปูนปั้นเกี่ยวกับเรื่องช้างเผือกที่หายมาจากกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศศักราชปูนปั้นด้านหน้าเป็นเหตุการณ์หลังจากที่ท่านได้รับพระราชทานบำเหน็จความชอบเป็นหลวงสุรินทรภักดีหลังจากที่ได้ช่วยจับช้างเผือกแล้วนำส่งกลับกรุงศรีอยุธยาแล้ว ท่านได้นำทหารชาวสุรินทรร่วมรบกับกองทัพหลวงในการสงครามกับเขมรหลายครั้ง จึงมีความดีความชอบจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น พระสุรินทรภักดีฯ และพระยาสุรินทรภักดี ตามลำดับ วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และอัญเชิญรูปปั้นขึ้นประดิษฐานบนแท่นเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยนายเสนอ มูลศาสตร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ในขณะนั้นเป็นประธานในพิธี อนุสาวรีย์แห่งนี้ได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘^๔

วนอุทยานพนมสวาย หรือเขาสวาย ตั้งอยู่ในพื้นที่ ๒ ตำบลคือ ตำบลนาบัว ตำบลสวาย มีเนื้อที่ ๑,๙๗๕ ไร่ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาสวายท้องที่ตำบลนาบัว อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ **"พนมสวาย"** เป็นคำภาษาพื้นเมืองสุรินทร์ **"พนม"** แปลว่าภูเขา **"สวาย"** แปลว่า **"มะม่วง"** ในหมู่พนมสวายประกอบด้วยภูเขา ๓ ลูกติดต่อกันซึ่งมีชื่อพื้นเมืองเรียกแตกต่างกันไปได้แก่ **"พนมกรอล"** แปลว่า **"เขาคอก"** มีความสูงประมาณ ๑๕๐ เมตร **"พนมเปร๊ะ"** แปลว่า **"เขาชาย"** มีความสูงประมาณ ๒๒๐ เมตร **"พนมสรัย"** แปลว่า **"เขาหญิง"** มีความสูงประมาณ ๒๑๐ เมตร รวมกันทั้ง ๓ ลูก มีชื่อว่า เขาพนมสวาย ความจริงเขาพนมสวายคือภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว จึงมีลานหินกระจายทั่วไป เนื่องจากวนอุทยานพนมสวายได้สำรวจทั่วบริเวณวนอุทยานพบว่า มีต้นกล้วยไม้ป่าอยู่เป็นจำนวนมาก ทางวนอุทยานได้จัดต้นกล้วยไม้ป่า มาติดไว้ตามต้นไม้ต่างๆ ริมถนน ริมลานจอดรถบ้าง วนอุทยานพนมสวาย ถือว่าเป็นวนอุทยานเฉลิมพระเกียรติแห่งหนึ่งในประเทศไทย และเป็นสถานที่แสวงบุญของชาวไทยที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เขาพนมสวาย เป็นภูเขาที่โผล่ขึ้นมาโดดๆ บนที่ราบทำนาของจังหวัดสุรินทร์ ห่างจากเทือกเขาพนมดงรักประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ห่างจากเขาพนมรุ้งประมาณ ๕๐ กิโลเมตร (สามารถมองเห็นพนมรุ้ง และเขากระโดงได้ที่ด้านหลังพระพุทธสุรินทรมงคล จนเห็นเทือกเขาพนมดงรัก และ เขาพระวิหาร) และอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๒๒ กิโลเมตร

เขาสวาย มีความสำคัญต่อชาวสุรินทร์มาตั้งแต่โบราณกาล กล่าวคือ เมื่อถึงเดือนห้าของทุกปีบรรพบุรุษชาวสุรินทร์จะถือว่าเป็นงานประเพณีหยุดงาน ซึ่งการหยุดงานจะแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงที่ ๑ ตอมตุ้ง ซึ่งหมายถึงวันหยุดงานเล็ก จะมีการหยุดงาน ทำงานเพียง ๓ วัน นับตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือนห้า ช่วงที่ ๒ ช่วงตอมธม หมายถึง วันหยุดใหญ่ จะมีการหยุดทำงานทั้งหมด ๗ วัน นับแต่วันแรม ๑ ค่ำ ถึงวันแรม ๗ ค่ำ เดือนห้า ซึ่งประเพณีการหยุดงานตามช่วง

^๔สุรพล นาถพิณรุ, **สุรินทร์ถิ่นเมืองช้าง**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๔๘), หน้า ๙๕.

ระยะเวลาดังกล่าว ชาวสุรินทร์มีความเชื่อว่า ต้องหยุดการทำงานทั้งหมด หากใครไม่หยุดทำงานก็จะ มีอันเป็นไปและในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ของทุกปี ชาวจังหวัดสุรินทร์จะร่วมมือร่วมใจจัดงานบุญ ประเพณีขึ้นเขาสวายขึ้น ประกอบกับวันดังกล่าวถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของทางจังหวัด ดังนั้น ชาวสุรินทร์จะหยุดงานและพากันเดินทางไปขึ้นเขาสวายเพื่อกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เสริมสิริมงคลชีวิต ต่อตนเองและครอบครัว สิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาสวายประกอบด้วย พระใหญ่หรือพระพุทธรูปทรงเครื่อง รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง อัฐิหลวงปู่ดูล์ อดุล พระพุทธรูปองค์ดำ หลวงปู่สวน ปราสาทหินพนมสวาย ศาลเจ้าแม่กวนอิม เตาหินศักดิ์สิทธิ์ และสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาปี ๒๕๕๑ จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดทำ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษามหาราช โดยได้ดำเนินการจัดหา ระฆัง จำนวน ๑,๐๘๐ ใบ จากวัดทุกวัดในจังหวัดสุรินทร์ และวัดสำคัญอีก ๑๐ วัด นำไปติดตั้งบริเวณ ทางขึ้นบันไดไปนมัสการพระพุทธรูปสุรินทร์ และบริเวณรอบ ๆ สถูปบรรจุอัฐิหลวงปู่ดูล์ อดุล ซึ่งมีความยิ่งใหญ่ สวยงาม ปรากฏต่อสื่อสาธารณะอย่างกว้างขวาง และคาดว่าจะจะเป็นจำนวนมาก ที่สุดในโลกอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่มาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้เคาะระฆังเพื่อความเป็นสิริ มงคลแก่ตนเองและครอบครัว^๕

๓.๒ พัฒนาการเพลงกันตรึม

กันตรึม หรือ โจ๊ะกันตรึม เป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้านของคนเขมรในเขตอีสานใต้ ได้แก่ บริเวณชุมชนที่ใช้ภาษาเขมร เป็นภาษาถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ “สโกล” หรือ กลองที่นำมาใช้วงดนตรีพื้นบ้าน โดยเฉพาะกลองกันตรึมจะมีจังหวะเสียงดัง โจ๊ะกันตรึม โจ๊ะ ตรึม ตรึม จึงเกิดเสียงวงดนตรีพื้นเมืองที่เล่นเพลงทำนองเดียวกับเพลงปฏีพากย์ในภาคกลาง แต่มี ท่วงทำนองและเนื้อร้องเป็นภาษาเขมรว่า “เพลงกันตรึม” สุกัญญา สุฉฉายา กล่าวถึงเพลงพื้นบ้าน ของเขมรที่มีลักษณะเป็นเพลง ปฏีพากย์คล้ายคลึงกับเพลงปฏีพากย์ของภาคกลางมากที่สุด กล่าวคือ คล้ายคลึงทั้งโครงสร้างของเพลงและวิธีการแสดง เพลงปฏีพากย์เขมรจะเริ่มด้วยบทไหว้ครู ระลึกถึง พระพุทธเจ้า พระวิศ्वกรรม ครูบาอาจารย์ ต่อจากนั้นจึงจะร้องทักทาย ดนตรีที่ใช้ประกอบประจำ ได้แก่ โทนสกล (กลองพิณพาทย์) ซอ และใช้การปรบมือเข้าจังหวะเพลงปฏีพากย์ที่เล่นกัน ในดินแดนเขมรหรือประเทศกัมพูชา^๖

ในปัจจุบันนี้ การละเล่นเพลงกันตรึมกำลังได้รับความนิยมอย่างมากในเทศกาลต่าง ๆ ทั้ง งานที่เป็นมงคลและงานอวมงคล จะนิยมจ้างกันตรึมไปเล่นตลอดงานตั้งแต่หัวค่ำ ถึงรุ่งสาง เมื่อผู้ฟัง

^๕วนอุทยานแห่งชาติพนมสวาย,[ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki>

^๖สุกัญญา สุฉฉายา,เพลงปฏีพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๒๕),หน้า ๘๕.

ฟังพอใจจะลุกขึ้นด้านข้างเวที หรือร้องเป็นลูกคู่ประกอบด้วยก็ได้ และถ้าเหน็ดเหนื่อย หรือไม่สบายรณ ก็จะเป็นผู้ฟังอย่างเดียว เพลงกันตรึมเผยแพร่เป็นที่รู้จักกันดีและมีผู้นิยมฟังมาก ในช่วงระยะเวลา ๑๐-๑๕ ปีที่ผ่านมา วิวัฒนาการเพลงกันตรึมมีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ด้านท่วงทำนอง วิธีการแสดงตลอดจนการขับร้อง และเนื้อร้องมากมายประมาณ ๑๐๐ กว่าทำนอง

งานวิจัยหลายชิ้นระบุว่ากันตรึมเริ่มเป็นที่นิยมแพร่หลายหลังจาก พ.ศ. ๒๕๐๐ ไปแล้ว และหลังจากนั้นก็ได้รับความนิยมขึ้นเรื่อย ๆ กระทั่งมีการพัฒนาดัดแปลงเป็นกันตรึมร่วมสมัย เช่น กันตรึมร็อค โด่งดังเป็นที่รู้จักไปทั่ววงการเพลงลูกทุ่ง-หมอลำของไทย และเลยออกไปแพร่หลายอยู่ถึงประเทศกัมพูชา อย่างไรก็ตามถึงประวัติที่มาของการแสดงกันตรึมแล้ว ยังคงเป็นปริศนาดำมืด ในวงวิชาการหรือผู้สนใจศึกษาการเล่นเพลงประเภทนี้ เพราะไม่ว่าจะสืบค้นจากเอกสาร หรือสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่นกันตรึมก็ไม่ทราบว่าการเล่นเพลงแบบนี้มีเกิดขึ้นหรือสืบต่อมาจากที่ใดแน่ การสืบสารถึงวิวัฒนาการของเพลงกันตรึม อาจพิจารณาได้ดังต่อไปนี้ ๑) ได้รับอิทธิพลมาจากเพลงปฏิพากย์ของเขมรในประเทศกัมพูชา ซึ่งได้แก่การเล่น เพลงปรบไก่ หรือปรบเกอย เพลงอาโย เพลงอมตุล และเจรียงต่าง ๆ ๒) วิวัฒนาการจากการใช้กลอง (สกล หรือ สโกล) บรรเลงประกอบความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่นการบวงสรวงเข้าทรงโจลมะมั่วต (การทรงเข้าผี) หรือการเล่นบ้องบ๊อด (การเข้าทรงแม่มด) ๓) วิวัฒนาการมาจากการเล่นเพลงเบริน เจรียงเปยเจรียงตรัว เจรียงปิงนา เจรียงนอร์แก้ว ไปยเยื่อน ไปยยังโงง เจรียงชันตุจ ๔) วิวัฒนาการมาจากการเล่นมโหรีเสรี^๗

ภูมิจิต เรื่องเดช กล่าวว่ากันตรึมเป็นเพลงพื้นบ้านที่นิยมกันมากในแถบจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์และศรีสะเกษ เนื้อเพลงกันตรึมใช้ภาษาเขมรในการขับร้อง กันตรึมถือเป็นแม่บทของเพลงพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านอื่นๆ ของจังหวัดสุรินทร์ ประวัติการเล่นกันตรึมยังไม่มีผู้ใดทราบแน่ชัดว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไร ทราบแต่เพียงว่าการละเล่นแบบนี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากขอม ลักษณะของกันตรึมเป็นเพลงปฏิพากย์คล้ายกับเพลงฉ่อย เพลงเรือหรือลำตัด จะแตกต่างที่เนื้อร้องกันตรึมเป็นภาษาเขมร^๘ การเล่นเพลงกันตรึมแต่เดิมเล่นในงานพิธีกรรมเท่านั้น เช่นการทรงเจ้าเข้าผี หรือการบวงสรวงสังเวยต่างๆ แต่จากความไพเราะของดนตรีที่บรรเลง จึงมีผู้คิดนำการเล่นกันตรึมมาเล่นในงานบันเทิงทั่วไป ทำให้จุดมุ่งหมายของการเล่นกันตรึมขยายกว้างขึ้นจากการเล่นเฉพาะงานพิธีกรรมมาเป็นการเล่นเพื่อความบันเทิงด้วย^๙ ปัจจุบันการเล่นกันตรึมได้พัฒนารูปแบบไปอย่างมาก

^๗ ภูมิจิต เรื่องเดช, *กันตรึมเพลงพื้นบ้านชาวเขมรในจังหวัดบุรีรัมย์*. (วิทยาลัยครูบุรีรัมย์: จังหวัดบุรีรัมย์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^๙ สัมภาษณ์, นางสำรวม ดีสม (น้ำผึ้งเมืองสุรินทร์) ศิลปินกันตรึมอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้ชม เช่นมีการนำเครื่องดนตรีสากลประเภทกลองชุด เบส กีตาร์ มาเล่นแทน หรือเล่นผสมกับเครื่องดนตรีโบราณ แต่อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์ของกันตรึมก็ยังคงเดิมอยู่คือเสียงกลองโตนยังคงให้จังหวะ มีคำร้องเป็นภาษาเขมรสูง และมีเนื้อหาของเพลงที่สะท้อนวิถีชีวิตชาวอีสานได้อย่างชัดเจน^{๑๐} ชมศรี ภูเงินงาม^{๑๑} (สมหวัง) กล่าวว่าเพลงกันตรึมนั้นได้มีพัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่สมัยโบราณ จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่กันตรึมได้พัฒนามาเป็นกันตรึมประยุกต์

ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ กล่าวถึงเพลงกันตรึมว่า กันตรึมเป็นวงดนตรีพื้นบ้านของอีสานใต้ ที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ประวัติความเป็นมาของกันตรึมนั้น ไม่มีผู้ใดทราบที่มาอย่างแน่นอน แต่เชื่อว่าการเล่นเพลงกันตรึมได้รับการถ่ายทอดมาจากขอม ปัจจุบันการเล่นกันตรึมมีการประยุกต์รูปแบบการแสดงไปมากเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและความต้องการของผู้ดู เช่นมีการนำเครื่องดนตรีสากลไปเล่นร่วมกับเครื่องดนตรีโบราณ^{๑๒} กันตรึมที่เล่นในปัจจุบันนี้ มีการรับทอดกันไป ตามแบบการละเล่นโดยทั่ว ๆ ไป คือ เมื่อกันตรึมคณะเดิมในหมู่บ้านหนึ่ง หมดสมัยลงด้วยเหตุผู้เล่นชราภาพก็ดี หรือโยกย้ายถิ่นที่อยู่ก็ดี ก็จะมีผู้รับทอดต่อไปแทน

๓.๒.๑ ความหมายของกันตรึม

“กันตรึม” หรือ “โจ๊ะกันตรึม” เป็นการเล่นเพลงพื้นบ้านของผู้คนที่ใช้ภาษา “เขมรสูง” ในเขตจังหวัดแถบอีสานใต้ ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นอยู่ใน ๓ จังหวัด คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ โดยนิยมเล่นในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานโกนจุก งานบวชนาค โดยเฉพาะในงานแต่งงานว่ากันว่างานแต่งงานของชาวบ้านแถบนี้ ต้องมีเพลงกันตรึมมาเล่นกล่อมหอ จนถือเป็นประเพณีปฏิบัติ หากไม่มีการเล่นกันตรึมถือว่าเป็นงานแต่งงานที่ไม่สมบูรณ์แบบ แต่ที่น่าแปลกคือ แม้กันตรึมจะเป็นการเล่นเพลงของชาวเขมร แต่กลับไม่พบคำ ๆ นี้ในภาษาเขมร ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมนิยามเกี่ยวกับความหมายของกันตรึมดังนี้ “กันตรึมเรียกตามเสียงกลองหรือเสียงโตนที่ทางสุรินทร์เรียกว่า สก๊วล ซึ่งตั้งโจ๊ะ-ครึม-ครึม เวลาตี เพลงกันตรึมพัฒนาจากเพลงในพิธีกรรมรักษาไข้มาเล่นในพิธีมงคลสมรส

^{๑๐}สัมภาษณ์ นางปลั่งศรี มูลศาสตร์ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนสิรินธร จังหวัดสุรินทร์ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางชมศรี ภูเงินงาม(สมหวัง) นักกันตรึม และเจรียงอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๒ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๑๒}ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ, ศิลปะการฟ้อนภาคอีสาน,(มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ มหาสารคาม,๒๕๓๒),หน้า ๖๕.

ต่อมาพัฒนาให้เข้ากับสถานการณ์หรือโอกาส ปัจจุบันพัฒนาจนเป็นกันตรึมประยุกต์”^{๓๓} นักวิชาการส่วนใหญ่เห็นไปในทำนองเดียวกันว่า คำเรียกกันตรึมนี้น่าจะเกิดจากการปรับเอามาจากเสียงติกลอง โทณ หรือ สโกล/สกล ที่ตั้งเป็นจังหวะ “โจ๊ะ-คะ-ครึม-ครึม” ตามข้อสันนิษฐานของ สมจิตร กัลยาศิริ หรือ “โจ๊ะ-กัน-ตรึม” ตามข้อสันนิษฐานของ สงบ บุญคล้าย มาตั้งเป็นชื่อเรียกการเล่นเพลงชนิดนี้ ภูมิจิต เรื่องเดช อ้างถึงข้อเสนอของ สุกัญญา สุขฉายา ว่า กันตรึมมีลักษณะเป็นเพลงร้องโต้ตอบด้วยปฏิภาณระหว่างหญิง-ชาย คล้ายเพลงฉ่อย เพลงเรือ หรือเพลงลำตัดในภาคกลาง

๓.๒.๒ องค์ประกอบของการแสดงกันตรึม

ด้านองค์ประกอบมีสองส่วน คือ องค์ประกอบของกันตรึมและองค์ประกอบของการแสดง องค์ประกอบกันตรึมประกอบด้วย จำนวนผู้เล่น ๖-๘ คน แบ่งหน้าที่เป็นคนตีกลอง ๒ คน คนเป่าปี่อ้อ ๑ คน คนสีซอ ๑ คน การแต่งกาย แต่งได้ ๒ แบบ คือแบบประเพณีนิยมของท้องถิ่น และแบบสมัยนิยม ด้านดนตรีมีเครื่องดนตรีหลัก ๔ ชิ้น ได้แก่ กลองโตน ๒ ใบ ซอ ๑ คัน และปี่อ้อ ๑ เล้าและสามารถเพิ่มเครื่องดนตรีประเภทใช้จังหวะคือ ฉิ่ง ฉาบ และกรับได้ ส่วนคำร้องนั้น ร้องเป็นภาษาเขมรสูงซึ่งเป็นภาษาถิ่นของชุมชนอีสานใต้ที่พูดภาษาเขมรในสามจังหวัด คือ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ สำหรับทำนองมี ๓ ทำนองใหญ่ ๆ คือ ทำนองไหว้ครู เป็นทำนองที่เข้าเนียบนาบ ใช้ร้องเมื่อเริ่มแสดงและร้องลาเมื่อจะจบการแสดง ทำนองสำหรับขบวนแห่ เป็นทำนองกลาง ๆ ให้ความรู้สึกสบาย ใช้ร้องต่อจากทำนองไหว้ครู เมื่อเริ่มทักทายและเริ่มเกี่ยวพาราสี และทำนองเบ็ดเตล็ดเป็นทำนองที่สนุกสนานเร้าใจ ใช้ร้องเพื่อเกี่ยวพาราสี หยอกล้อ ด้านองค์ประกอบของการแสดงเกี่ยวพาราสีเป็นช่วงที่ใช้เวลานานที่สุด เพราะนักร้องใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกันเพื่อสร้างความบันเทิงแก่ผู้ชม

๓.๒.๓ ขั้นตอนในการแสดงกันตรึม

ก่อนที่วงกันตรึมจะบรรเลงไม่ว่างานใด ๆ ตามพิธีดั้งเดิม ก่อนการแสดงจะต้องมีพิธีไหว้ครู เพื่อความเป็นสิริมงคลทั้งผู้ดูและผู้เล่นเครื่องเช่นไหว้ครูก่อนการเล่นกันตรึม ประกอบด้วย

- ๑) เงินเหรียญ ๖ สลึง กับอีก ๒๐ บาท
- ๒) ผ้าขาว ๑ ผืน
- ๓) ธูป ๑ คู่

^{๓๓} ภูมิจิต เรื่องเดช และคณะ,การละเล่นกันตรึม เพลงพื้นบ้านชาวไทยเขมร,(กระทรวงวัฒนธรรม : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ,๒๕๕๐),หน้า ๒๐.

- ๔) เทียน ๑ คู่
- ๕) กรวยดอกไม้ ๕ กรวย
- ๖) ข้าวสาร ๑ ถ้วย ใบพลู ๒ ใบ วางบนข้าวสาร
- ๗) อาหาร มีหัวหมู หรือไก่ต้ม ๑ ตัว หรือ เนื้อหมู เนื้อไก่ เนื้อวัว ปลา อย่างใดอย่างหนึ่ง จำนวน ๑ ถ้วย
- ๘) ข้าวสุก ๑ ถ้วย
- ๙) บุหรี่ ๕ มวน
- ๑๐) หมากพลู ๕ คำ
- ๑๑) เหล้า ๑-๒ ขวดใหญ่
- ๑๒) แป้งหอม ขมิ้น น้ำอบ น้ำหอม (พอสมควร)
- ๑๓) ผลไม้ต่าง ๆ เช่น กล้วย ส้ม เงาะ ละครุด หรือขนมหวานต่าง ๆ
- ๑๔) อาหารทั้งหมดจัดวางในถาด มีจาน ช้อนน้ำ พาน และแก้วน้ำ

เมื่อไหว้ครูเสร็จแล้ว วงดนตรีก็จะเริ่มบรรเลงเพลงเป็นการโหมโรงเพื่อปลุกใจให้ผู้ดูตื่นเต้น และผู้แสดงได้เตรียมตัวจากนั้นก็จะเริ่มแสดง โดยเริ่มที่บทไหว้ครู ตามธรรมเนียมการเล่นกันตรึมแต่โบราณ^{๑๔}

๓.๒.๔ การแต่งกายของผู้แสดงกันตรึม

การแต่งกายของนักดนตรี และนักร้อง ของวงดนตรีพื้นบ้านกันตรึม มักนิยมแต่งกายตามสบาย หรือจะแต่งตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นก็ได้ ผู้ชาย นุ่งโจงกระเบน มีผ้าไหมคาดเอว สวมเสื้อคอกลม แขนสั้น สีสอะไรก็ได้ ใช้ผ้าไหมคล้องพาดไหล่ทั้งสองข้าง โดยให้ชายผ้าห้อยอยู่ทางด้านหลังทั้ง ๒ ข้าง ผู้หญิง นุ่งผ้าซิ่นไหมพื้นเมือง เสื้อแขนกระบอกจะมีผ้าสไบเฉียงห่มทับก็ได้ไม่มีก็ได้ การแต่งกายตามสบาย ซึ่งมีคณะกันตรึมเป็นจำนวนมากนิยมแต่งกายตามสบายได้แก่ ชุดสากล ไปรเวททั่ว ๆ ไป ผู้ชาย สวมกางเกงขายาว เสื้อแขนยาว ผูกเนคไท สวมรองเท้า ถูงเท้าครบชุด ผู้หญิง สวมชุดติดกัน หรือชุดคนละท่อน เสื้อตัวหนึ่ง กระโปรงตัวหนึ่ง คาดเข็มขัดกระโปรงยาวครึ่งน่อง สวมรองเท้าส้นสูง ลักษณะการแต่งกาย ของนักดนตรีและนักร้องชายหญิง ไม่มีแบบแผนเป็นกฎเกณฑ์นิยมแต่งตามความสะดวกตามสบาย ทันสมัย และถูกใจผู้ชม^{๑๕} การละเล่นเพลงพื้นบ้านกันตรึม แต่เดิมเจ้าภาพในงานจะจัดให้วงกันตรึมเล่นบนบ้านโดยมีแขกห้อมล้อมฟังอยู่ข้าง ๆ ต่อมา

^{๑๔} สมจิต เรื่องเดชและคณะ,เรื่องเดียวกัน,หน้า ๙๙.

^{๑๕} ภูมิจิต เรื่องเดช และคณะ,การละเล่นกันตรึม เพลงพื้นบ้านชาวไทยเขมร,(กระทรวงวัฒนธรรม : สำนัก งานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,๒๕๕๐),หน้า ๙๕.

มีการปลูกโรง หรือยกเวทีขึ้นสูง ไม่ตีฝาโดยปล่อยให้โล่งทั้ง ๔ ด้าน ผู้ดูจะดูได้รอบ ๆ เวที นักดนตรีจะนั่งเป็นวงที่พื้นเวที ส่วนนักร้องจะยืนร้องและรำประกอบทำนองสลับกันชาย - หญิง เป็นคู่ ๆ หรือชาย ๑ ร้องโต้ตอบกับนักร้องหญิง ๒ คน แล้วแต่เนื้อและทำนองที่นักดนตรีขอจะขึ้นทำนองเพลง

๓.๒.๕ โอกาสในการแสดงกันตรึม

เพลงพื้นบ้านกันตรึมนิยมเล่นในโอกาสทั่ว ๆ ไป ทั้งงานที่เป็นมงคลและงานอวมงคล เช่น งานแต่งงาน งานโกนจุก งานบุญบวชนาค งานบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา ทำบุญฉลองอัฐิงานฉลองกฐิน งานเฉลิมฉลองปีใหม่ สงกรานต์ ลอยกระทง และ เทศกาลงานบุญ ทุกประเภท งานขึ้นบ้านใหม่ ฉลองอาคาร สะพาน สระน้ำ เล่นตามความเชื่อของคนในท้องถิ่น ในพิธีบวงสรวงเข้าทรง เช่น โฉลมะม่วง หรือ บองบ๊อด สงบ บุญคล้าย ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการเล่นกันตรึมไว้ว่า ๑) เล่นตามความเชื่อถือของคนในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ได้แก่ การโฉลมะม่วง บองบ๊อดเป็นการทรงเจ้าเข้าผี ๒) เล่นเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง เกี่ยวกับงานมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญบ้านบวชนาค โกนจุก บุญฉลองอัฐิ และบุญกฐิน ๓) เล่นเพื่อเฉลิมฉลองในงานประจำปี เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ ลอยกระทง และเทศกาลรื่นเริงประจำปีอื่น ๆ ๔) เล่นเพื่อเป็นการรักษาศิลปะ ประเพณี การละเล่นเพลงพื้นบ้านมิให้สูญหาย ๕) เล่นเพื่อเป็นการส่งเสริมการแสดงด้านดนตรี เพราะถือว่ากันตรึมเป็นดนตรีที่มีความสำคัญมาแต่โบราณและเป็นดนตรีที่ถือว่ามีความไพเราะเข้าถึงจิตใจของผู้ฟังมากกว่าดนตรีประเภทอื่น ๆ ในชุมชนที่ใช้ภาษาเขมรในเขตอีสานใต้ ซึ่งได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และ ศรีสะเกษ ในสมัยโบราณ โดยเฉพาะงานแต่งงาน ถือว่าจะขาดดนตรีกันตรึมมิได้ เจ้าสาวบางคนถึงกับวางเงื่อนไขว่าหากไม่เอากันตรึมมากล่อมหอ จะไม่ยอมร่วมหอลงโรงด้วย และถึงกับมีการเลิกร้างการแต่งงานกลางคันก็มี เพราะถือว่าไม่สมบูรณ์แบบ ทำให้เจ้าสาวเสียขวัญ และหมดกำลังใจ หรืออาจจะมัวนอนเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ซึ่งหมายถึงการหย่าร้าง หรือพลัดพรากจากกัน^{๑๖} “การนำกันตรึมไปกล่อมหอในวันแต่งงานนั้น สมัยก่อนถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากและการแต่งงานของชาวสุรินทร์ที่พูดภาษาเขมรก็นิยมกัน งานแต่งงานใดที่มีกันตรึมไปกล่อมหอถือว่างานนั้นเป็นงานใหญ่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของญาติพี่น้องมาก”^{๑๗}

^{๑๖} สงบ บุญคล้าย, การละเล่นพื้นเมืองกันตรึม, ในสมบัติอีสานใต้, (บุรีรัมย์ : วิทยาลัยครูบุรีรัมย์, ๒๕๒๒), หน้า ๕๖.

^{๑๗} สัมภาษณ์, นางสำรวม ดีสม (นำฝั้งเมืองสุรินทร์) ศิลปินกันตรึมจังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

๓.๒.๖ บทร้องและทำนองเพลงกันตรึม

ตรอนู้ก หมายถึง บทร้องกันตรึม ซึ่งอาจจะนำเอาชื่อของบทร้องมาเรียกเป็นชื่อของทำนองก็ได้ เช่น

ตรอนู้กออมตูก ได้แก่ บทร้องออมตูก (พายเรือ)

ตรอนู้กประรัญแจก ได้แก่ บทร้องปะการัญแจก (ดอกลำเจียก)

ตรอนู้กกันจัญแจก ได้แก่ บทร้องกันจัญแจก (เขียดตะปาด)

ตรอนู้กกันโน้บติงตอง ได้แก่ บทร้องกันโน้บติงตอง (ตักแตนตำข้าว)

บ๊อด หมายถึง บทหรือทำนองของเพลงกันตรึมโดยเฉพาะ ซึ่งสามารถที่จะนำเนื้อร้อง (ซึ่งเรียกในภาษาเขมรว่า ตรอนู้ก) นำเอามาใส่ทำนองได้หลาย ๆ เนื้อร้อง เช่น

บ๊อดกันตรึม ได้แก่ ทำนองกันตรึม

บ๊อดแกวนอ ได้แก่ ทำนองแกวนอ

บ๊อดรำเปื่อย ได้แก่ ทำนองรำพัน

บ๊อดเมื่อตระเงี้ยว ได้แก่ ทำนองไ่ขัน

เนื้อหาของบทเพลงที่ใช้ในการร้องกันตรึม ไม่นิยมร้องเป็นเรื่องราว แต่มักจะร้องเป็นบทเบ็ดเตล็ด โดยคิดคำร้องให้เหมาะกับงานที่ไปแสดง การร้องเพลงกันตรึม จะเริ่มต้นที่บทไหว้ครูก่อนทุกครั้ง แล้วจึงตามด้วยบทเบ็ดเตล็ดในลักษณะเดียวกับบทปฏิพากย์ ของภาคกลาง

บทเพลงเบ็ดเตล็ดของกันตรึม มีหลายลักษณะ เช่น ๑) บทชมความงาม ความดีของชาย หญิง ๒) บทเกี้ยวพาราสี ฝากรัก ๓) บทโอ้อวดภูมิปัญญา ๔) บทสั่งสอนแต่โบราณ ๕) บทพรรณนาความของธรรมชาติ ชีวิต ๖) บทรำพึงรำพัน ๗) บทประวัติของนักร้องชาย หญิง ๘) บทเปรียบเปรยอุปมา อุปไมย ๙) บทอาลัยอาวรณ์ โศกเศร้า ๑๐) บทแข่งขันปฏิภาณไหวพริบ ๑๑) บทรำลา บทร้องแต่ละบทจะมีจังหวะและท่วงทำนองของเพลงที่แตกต่างกันออกไป ตลอดถึงลีลาการร่ายรำประกอบตามความเหมาะสม ซึ่งบรมครูกันตรึมเก่าแก่ได้สอนไว้มีการดัดแปลงบ้างทั้งเนื้อร้องทำนองและท่ารำในปัจจุบัน เพื่อความเหมาะสมกับกาลเวลาที่เล่นและความนิยมของผู้ฟัง^{๑๘} โดยการนำเอาบทร้องที่ไพเราะน่าฟัง น่าสนใจ ที่เป็นบทร้องเดิม นำเอามาสับเปลี่ยนทำนองช่วยไม่ให้ผู้ฟังเกิดความเบื่อหน่าย เพิ่มความสนุกสนานให้แก่วงกันตรึมมากขึ้น

สงบ บุญคล้อย ได้กล่าวถึงบทเพลงกันตรึมไว้ดังต่อไปนี้ บทเพลงและทำนองเพลงกันตรึมมีหลายทำนองและหลายจังหวะ อาจารย์ปิ่น ดีสม ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ และมีความสามารถทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์จนเป็นที่เลื่องลือ และเป็นที่ยอมรับนับถือของทางจังหวัดสุรินทร์ ได้รวบรวมบทเพลงกันตรึม กล่าวกันว่าบทเพลงกันตรึมนั้น มีประมาณถึง ๒๒๘ ทำนองเพลง ซึ่งนับว่า

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

มากมายจนบางทำนองเพลงและจังหวะไม่มีใครสามารถจำได้ทั้งนี้เพราะเราไม่มีใครได้จดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร คงอาศัยการจดจำถ่ายทอดทางมุขปาฐะสืบต่อ ๆ กันมาเรื่อยจนถึงปัจจุบันนี้ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กันตรึมไม่นิยมร้องเป็นเรื่องราว มักจะคิดกลอนให้เหมาะสมกับงานที่เล่น หรือมักจะใช้บทร้องเก่า ๆ ที่จำกันมาบทเพลงและทำนองเพลง อาจจำแนกได้ 3 ประเภทดังต่อไปนี้

๑) บทเพลงชั้นสูง หรือเพลงครู จัดเป็นบทเพลงที่มีความไพเราะ แสดงความศักดิ์สิทธิ์ เป็นเพลงสูงชั้นครูใช้บรรเลงนำก่อนเพลงบทอื่น ๆ ท่วงทำนองส่วนใหญ่จะเป็น เพลงทำนองช้า โหยหวน ได้แก่ทำนองสวายจุมเวิ๊ต แซรีย ประเซอร์ แซร์บสะเดิง ละลีย

๒) บทเพลงสำหรับขบวนแห่ แต่เดิมนิยมใช้กันตรึมบรรเลงหรือประกอบเวลามีขบวนแห่ต่าง ๆ ทำนองเพลงจึงต้องแตกต่างจากบทเพลงไหว้ครู คือทำนองเพลงมักจะสนุกสนานและยังใช้บรรเลงประกอบการขับร้อง นิยมรำไปด้วยพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ชงโปงเซาหม รำพาย ตร้อมตุ้ม อันของแขนนบ เกาะเบอมแบง อีเกิต เกาะกรอก ออกยมพนมสรวจ

๓) บทเพลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เป็นบทเพลงที่มีทำนองและลีลาที่รวดเร็วเร่รุ่ม สนุกสนานในอีกแบบหนึ่ง มักจะใช้บรรเลงบนเวทีการแสดง หรือในงานพิธีได้แก่เพลงงูตติก เคมาแม อาโย (อาโยลำแบ อาโยพิมพวง อาโยสาระยัง อาโยกลาย อาโยจ๊ะ) อมตุกหม จองนารี รำเปี้ยย กัญญัญเจก กะโน๊บติงตอง นอรแกว แกวนอ ต่ำเรี้ยยุลโด กันเตรย กัจปกา ปการิก – ปกาโรย สักรวา ฯลฯ^{๑๙}

๓.๒.๗ เครื่องดนตรีกันตรึม

เครื่องดนตรีกันตรึมแบบครบชุด ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้ กลองกันตรึม ๒ ลูก ซอตรัวเอก ๑ คัน ปี่อ้อ ๑ เล้า ขลุ่ย ๑ เล้า ฉิ่ง ๑ คู่ กรับ ๑ คู่ ฉาบ ๑ คู่ เนื่องจากเครื่องดนตรีในวงกันตรึมมีความน่าสนใจและเกี่ยวข้องกับข้อมูลสำคัญของการเล่นเพลงชนิดนี้ในหลายเรื่อง จึงขอกล่าวถึงในรายละเอียดดังนี้

ซอกันตรึม / ตรัว / TRO ซอกันตรึม หรือ ตรัว เป็นเครื่องสายที่ใช้คันชักหรือคันสี ที่ทำด้วยหางม้า โดยสีสายให้เกิดเป็นเสียงจากความฝืดของยางสนที่คันชัก ซอประกอบด้วยส่วนที่เป็นคันทวน ๒ อัน เพื่อใช้ชิงสายทั้ง ๒ เส้น และสายนี้มักจะทำด้วยเส้นลวดของสายเบรกรถจักรยานอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป ของเครื่องสายพื้นเมือง ซอกันตรึมมีรูปร่างคล้ายคลึงกับซอดัวงและซออุ้ที่ใช้ในดนตรีไทยปัจจุบันแทบจะทุกประการ วิเศษ ชาญประโคน^{๒๐} เสนอว่า ใน

^{๑๙}สงบ บุญคล้าย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๒๐}วิเศษ ชาญประโคน. การวิเคราะห์กันตรึม : เพลงพื้นบ้านอีสานใต้, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๙,) หน้า ๗๕.

อีสานใต้ เท่าที่พบอยู่ในขณะนี้มีชอกกันตรึมหรือตรั่วอยู่ ๔ ขนาดคือ ๑) ชอเล็ก หรือ ตรั่วจี / ตรั่วเอก มีรูปร่างคล้ายชอดังแต่มีเสียงสูงและแหวกว่า ๒) ชอกลาง หรือ ตรั่วชอ ๓) ชอใหญ่ มีขนาดใหญ่ที่สุด ๔) ชออุ หรือ ตรั่วอุ คล้ายชออุปกติทั่วไป ชอทั้ง ๔ ขนาดมีรูปร่างไม่แตกต่างกัน แต่แตกต่างกันที่ขนาดและวัสดุที่ใช้ทำกะโหลกชอ เช่น ชอเล็ก หรือ ตรั่วจี บางครั้งพบว่าใช้เขาควายขนาดพอเหมาะมาทำเป็นกะโหลก แต่ชอกลางและชอใหญ่นั้นนิยมใช้ไม้ขนุนบ้าง ไม้เนื้อแข็งบ้าง ไม่เป็นที่แน่นอนแล้วแต่ว่าหมู่บ้านนั้นมีไม้ชนิดใด ชออุ หรือ ตรั่วอุ นั้น กะโหลกชอใช้กะลามะพร้าวขนาดใหญ่ คนทำมักเลือกกะโหลกที่ใหญ่มีลักษณะเป็นมวยผมของพราหมณ์ ส่วนหนึ่งที่ใช้ปิดหน้ากะโหลกชอทั้ง ๔ ขนาด นิยมใช้หนังงูเหลือมบ้าง หนังตะกวดบ้าง ซึ่งหนังสัตว์ทั้งสองชนิดนี้หาได้ไม่ยากในภูมิภาคแถบนี้ การเลือกชอจาก ๔ ชนิดนี้เข้าประสมวงไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว แล้วแต่ความสะดวกหรือเท่าที่จะหาคนเล่นได้ อย่างไรก็ดี สำหรับวงกันตรึมที่พบบ่อยมักใช้ชอเล็ก หรือ ตรั่วเอก / ตรั่วจี ๑ คัน บางแห่งใช้ชออุ

กลองกันตรึม / สะกัว / SKOR เนื่องจากข้อสันนิษฐานที่ว่า กันตรึม เป็นคำเรียกที่เกิดจากเสียงกลอง ดังนั้นกลองกันตรึมจึงเป็นเอกลักษณ์สำคัญสำคัญของการเล่นเพลงชนิดนี้ กลองกันตรึมเป็นกลองขนาดเล็ก รูปร่างคล้ายโพนหรือทับ ตัวกลองขุดจากแก่นไม้ขนุนหรือลำต้นมะพร้าว เริ่มกลึงจากภายนอกให้รูปร่างแล้วจึงขุดเจาะหรือคว้านภายในให้เป็นโพรงกลวง โดยทั่วไปมักมีขนาดดังนี้ ความยาว ๒๒.๕-๒๔ นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางหน้ากลอง ๗.๕-๑๑ นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางส่วนท้ายสุด ๑๕.๕-๑๗ นิ้ว รอบเอวกลอง ๒๑ นิ้ว เส้นรอบวงส่วนท้ายสุด ๒๑ นิ้ว นิยมใช้หนังลูกวัวและหนังงูเหลือม ซึ่งเป็นหนังกลอง บางทีก็ใช้หนังของตะกวดด้วยเหมือนกัน โดยนำมาฟอกด้วยการแช่น้ำเกลือ เมื่อได้ที่ดีแล้วก็นำมาใส่ครกใหญ่ ๆ ตำให้หนังบางยิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำไปซึ่งให้ตึงบนหน้ากลองในขณะที่หนังยังไม่แห้ง การซึ่งตึงนั้นใช้วิธีเจาะรูโดยรอบแล้วร้อยเชือกสลัดยึดที่เอวกลองถึงแม้ยังไม่มีใครรู้ถึงที่มาของกลองชนิดนี้ แต่หากพิจารณาดูในเบื้องต้นจะพบถึงความคล้ายคลึงหลายประการโดยเฉพาะรูปร่างลักษณะระหว่าง สโกล กับโพนหรือทับที่มีใช้ทั้งในวงดนตรีหรือในวงโนรา-ชาตรี นอกจากนี้ วิโรจน์ เอี่ยมสุขได้อ้างต่อไปว่า “ในหนังสือคำอธิบายเครื่องดนตรีของไทยที่พิมพ์โดยกรมศิลปากร ได้กล่าวไว้ในเรื่องของ โพนชาตรี ว่า ‘... ใช้ตีประกอบการแสดงละครโนรา-ชาตรีและหนังตะลุง และใช้ตีประกอบจังหวะในวงปี่พาทย์หรือวงเครื่องสายหรือวงมโหรีที่เล่นเพลงภาษาเขมรหรือหนังตะลุง’ ผิดกันตรงที่วิธีการตีหรือจังหวะของเสียงซึ่งแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

เมื่อประสมวงแล้ว นิยมใช้สโกล 2 ใบ โดยต้องมีเสียงทุ้ม-แหลมต่างกัน และให้เรียกว่า ตัวผู้กับตัวเมีย (คล้ายกับในวงโนรา-ชาตรี ที่เรียกกลองเป็นตัวผู้และตัวเมียเหมือนกัน) สโกลเป็นเครื่องดนตรีสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ในการประสมวงแบบต่าง ๆ ของอีสานใต้^{๒๑}

^{๒๑} ภูมิจิต เรื่องเดชและคณะ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑-๔๒.

ปี่อ้อ / แปียอ เครื่องดนตรีประกอบวงกันตรึมชั้นสุดท้ายที่จะกล่าวถึงรายละเอียดในที่นี้ได้แก่ ปี่อ้อ กล่าวได้ว่าปี่อ้อออกจะเป็นปี่ที่แปลกประหลาดไปกว่าปี่ทั่วไป ลำตัวปี่อ้อทำด้วยไม้ไผ่ ลั่นของปี่ทำด้วยไม้อ้อที่เหลาให้ปลายข้างใดข้างหนึ่งจนบางลงและบีบประกบกันในลักษณะของลั่นคู่ หรือ ลั่นแฝด (Double Reeds) แต่ที่ปลายของส่วนลั่นคงลักษณะกลมอยู่เพื่อสอดเข้าไปในส่วนที่เป็น ท่อนปลายลั่นคงรูปร่างแบนอยู่เสมอ ทั้งยังเป็นที่ยึดและเม้มปากเวลาเป่าตลอดลำตัวของปี่อ้อนี้ เจาะรูด้านบน ๗ รู และรูด้านล่างสำหรับนิ้วหัวแม่มืออีก ๑ รู เพื่อสำหรับเปิดเปลี่ยนระยะทางเดิน ของลมเวลาเป่า ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดเสียงในระดับ ต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องให้สัมพันธ์กับการเม้มปาก อีกด้วย ขนาดและสัดส่วนของปี่อ้อมีดังนี้ ความยาวของลำตัวเมื่อสวมลั่น ๓๖ ซม. ความยาวของลั่น ๙ ซม. ความยาวเฉพาะลำตัว (ไม่สวมลั่น) ๒๗ ซม. ความกว้างของลั่น ๒ ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางของลำตัว ปี่ ๑.๘ ซม. (เท่ากันโดยตลอด) เส้นผ่านศูนย์กลางของทางเดินลม ๐.๘ ซม. (เท่ากันโดยตลอด) วิโรจน์ เอี่ยมสุข กล่าวว่า มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ประการหนึ่งคือ ปี่อ้อมีรูปร่างคล้ายปี่ ออลอส (Aulos) ที่มีอยู่ใน ยุคกรีกโบราณ ทั้งวัสดุที่ใช้ทำลั่นที่เป็นไม้อ้อ การเกิดเสียงก็ระบบเดียวกันคือระบบลั่นคู่สำหรับความ เป็นมาที่แน่นอนของปี่อ้อนี้ยังไม่เป็นที่ยุติ เพราะเป็นเพียงการสันนิษฐานหรือคาดคะเนเอาเท่านั้น บ้างก็ว่ามีใช้กันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย บ้างก็ว่ามีใช้กันมาก่อนที่จะมีขลุ่ย วิโรจน์ เอี่ยมสุข กล่าวว่า นอกจากจะใช้ปี่อ้อประกอบการละเล่นในเทศกาลหรืองานมงคลต่าง ๆ แล้วเนื่องจากเป็นเครื่องดนตรี ที่มีเสียงสำเนียงที่มีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้ที่ตั้งใจฟังมาก ดังนั้นจึงมักพบปี่อ้อในดนตรีประเภททรง เจ้าเข้าผี หรือดนตรีสำหรับพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น จีวละม่มืด และ ตุ่มโหม่ง ด้วยในปัจจุบันหาผู้ที่เล่นปี่ อ้อได้และเล่นได้ดียากมาก ถึงแม้จะเป็นเครื่องดนตรีที่อยู่ร่วมวงดนตรีพื้นบ้านอีสานได้มาก่อนปี่สโลก็ ตาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการฝึกหัด การศึกษา และถ่ายทอดไม่ค่อยจะสืบต่อเนื่องกัน จะเหลือเพียงไม่กี่วงที่ยังมีเหลือเล่นกันอยู่ เช่น วงกันตรึมของครูปิ่น ดีสม แห่งบ้านดงมัน จ.สุรินทร์ ซึ่งสืบทอดต่อกันมาเป็นคณะน้ำผึ้ง เมืองสุรินทร์^{๒๒}

๓.๓ พัฒนาการเพลงกันตรึมอำเภอเมืองสุรินทร์

กันตรึม หรือ โจ๊ะกันตรึม เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวอำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัด สุรินทร์ การละเล่นแบบนี้ได้รับสืบทอดมาจากขอม แต่เดิมใช้สำหรับประกอบการเซ่นบวงสรวงมีการ ทรงเจ้าเข้าผี แต่ในปัจจุบัน กันตรึมใช้เป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงโดยทั่ว ๆ ไป กันตรึม ที่เล่นในปัจจุบันนี้ มีการรับสืบทอดกันไป ตามแบบการละเล่นโดยทั่ว ๆ ไป คือ เมื่อกันตรึมคณะเดิม ในหมู่บ้านหนึ่ง หมดสมัยลงด้วยเหตุผู้เล่นชราภาพ หรือโยกย้ายถิ่นที่อยู่ ก็จะมีผู้รับสืบทอดต่อไป

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๕.

ปัจจุบันนี้อำเภอเมืองสุรินทร์ มีคณะกันตรึมเกิดขึ้นมากมายแทบทุกหมู่บ้านที่ใช้ภาษาเขมรเป็นภาษาถิ่น

พัฒนาการของเพลงกันตรึม อำเภอเมืองสุรินทร์ อาจพิจารณาได้ดังต่อไปนี้ ๑) ได้รับอิทธิพลมาจากเพลงปฎิพากย์ของเขมรในประเทศกัมพูชา ซึ่งได้แก่การเล่น เพลงปรบไก่ หรือปรบเกอย เพลงอาโย เพลงอมตุล และจรวงต่าง ๆ ๒) พัฒนาการจากการใช้กลอง (สกล หรือ สโกล) บรรเลงประกอบความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่นการบวงสรวงเข้าทรงโจลมะมีวด (การทรงเข้าผี) หรือการเล่นบ๊องบ๊อด (การเข้าทรงแม่มด) ๓) พัฒนาการมาจากการเล่นเพลงเบริน เจริญเปยเจริญตรัว เจริญปิงนา เจริญนอรแก้ว ไปยเยือน ไปยยังโงง เจริญขันตุง ๔) พัฒนาการมาจากการเล่นมโหรีเสรี^{๒๓} น้ำผึ้งเมืองสุรินทร์ ซึ่งเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุรินทร์ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเพลงกันตรึมไว้ว่า “ความเป็นมาของกันตรึม ซึ่งเป็นดนตรีพื้นบ้านที่นิยมเล่นในแถบอีสานตอนใต้ เริ่มแรกเป็นดนตรีบรรเลงประกอบในพิธีกรรม การเข้าทรง รักษาไข้ และบรรเลงกล่อมหอยแต่งงาน ต่อมาได้พัฒนารูปแบบอย่างหลากหลาย ทั้งแนวพื้นบ้านโบราณ แนวประยุกต์ทันสมัย ความโดดเด่น อยู่ที่ความไพเราะของปี่อ้อ ความหวานของซอกันตรึม และการขับร้องประกอบการบรรเลง นอกจากนั้นก็จะมีการฟ้อน จากการประดิษฐ์ท่าฟ้อนรำ ให้เหมาะสมกับเอกลักษณ์ของท้องถิ่น”^{๒๔} “พัฒนาการเพลงกันตรึมของจังหวัดสุรินทร์น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเพลงของชาวกัมพูชา ซึ่งที่กัมพูชามีการเล่นเพลงปรบไก่ แล้วมาเป็นเพลงกันตรึม ซึ่งคำว่ากันตรึมนั้นไม่มีในภาษาเขมร เป็นคำที่เกิดมาจากการฟังเสียงกลองหรือสก็วลแล้วพัฒนามาเป็น กันตรึม”^{๒๕}

จากการศึกษาพบว่าอำเภอเมืองสุรินทร์มีการละเล่นเพลงกันตรึมและมีวงกันตรึมเป็นจำนวนมาก ในที่นี้จะกล่าวถึงรายละเอียดของการละเล่นเพลงกันตรึมดังนี้

๓.๓.๑ องค์ประกอบของวงกันตรึมอำเภอเมืองสุรินทร์

กันตรึมได้เปลี่ยนรูปแบบการบรรเลงการแสดงตามความเปลี่ยนแปลงในหลายรูปแบบ ได้แก่ ความถนัดของนักดนตรี สิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ การละเล่นจากแหล่งอื่น หรือถิ่นอื่นเข้ามามีบทบาททำวงกันตรึม มีรูปแบบเปลี่ยนไปบ้าง แต่ก็ใช่ว่าองค์ประกอบเพลงกันตรึมจะเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยมี ฉะนั้นองค์ประกอบของกันตรึมที่ปรากฏให้เห็นประกอบด้วย

^{๒๓} ภูมิจิตร เรื่องเดชและคณะ,การละเล่นกันตรึม เพลงพื้นบ้านชาวไทยเขมร,(กระทรวงวัฒนธรรม : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,๒๕๕๐),หน้า ๔๙.

^{๒๔} สัมภาษณ์,นางสาวรวม ดีสม (น้ำผึ้งเมืองสุรินทร์) ศิลปินกันตรึม อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ สายใจ คุณมาศ,(เจน สายใจ) ศิลปินกันตรึม อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๗

๑) องค์ประกอบด้านพิธีกรรม

เครื่องเซ่นไหว้หรือพิธีไหว้ครูถือปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณ บางคณะอาจจะมีรายละเอียดที่ต่างกันไปบ้าง แต่ละคณะก็ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เครื่องเซ่นไหว้ของกันตรึม อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย เงินเหรียญ ๕๐ สตางค์ จำนวน ๓ เหรียญ กับอีก ๒๐ บาท ผ้าขาว ๑ ผืน ธูป ๑ คู่ เทียน ๑ คู่ กรวยดอกไม้ ๕ กรวย ข้าวสาร ๕ ถ้วย ใบพลู ๒ ใบ วางบนข้าวสารกับเงินเหรียญ อาหารคาวหวาน อย่างละ ๑ ถ้วย หัวหมู หรือไก่ต้ม ๑ ตัว ข้าวสุก ๒ ถ้วย บุหรี่ ๒ มวน หมากพลู ๕ คำ เหล้า ๑-๒ ขวดใหญ่ แป้งหอม ขมิ้น น้ำอบ น้ำหอม ชันหรือแก้วน้ำ ผลไม้ เมื่อเตรียมการเป็นที่เรียบร้อยแล้วหน้าคณะหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย ก็จะดำเนินพิธีเซ่นไหว้ จุดธูปเทียนเพื่อบูชาครู บอกให้ทราบว่า ขณะนี้ศิษย์กำลังเล่นกันตรึมให้ครูช่วยคลุจิดให้การเล่นวันนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จากนั้นมีการรินน้ำและรินเหล้าใส่แก้ว แล้วนำธูปที่จุดทั้ง ๒ ดอก พร้อมทั้งอาหารคาวหวานนำมาเซ่น ใส่รวมกันในภาชนะที่มีอยู่ในบริเวณงาน เพื่อบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางให้ทราบและรับรู้ในการเล่นกันตรึมครั้งนี้ พิธีดังกล่าวเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับตัวเองและคณะแสดงทั้งหมด การเตรียมการเกี่ยวกับเครื่องเซ่นไหว้อาจไม่ครบตามที่กำหนดก็ได้ เพราะถือว่าได้ร่วมทำบุญกับทางวัด หลังจากทำพิธีเซ่นไหว้ครูบาอาจารย์ที่ประสาทวิชาเรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มบรรเลงเพลงที่เรียกว่า เพลงครูหรือเกรียนครู เพลงที่ใช้ในการบรรเลงเป็นเพลงครูจะเลือกเล่นเพลงใดเพลงหนึ่ง ต่อไปนี้ คือ เพลงสวายจุม เวือด (มะม่วงเต็มวัดหรือ มะม่วงรอบวัด) แซรีย ประ เซิร (หญิงชม) แซรีย สะ เติง (หญิงเอวบาง) แซรีย สะตือร (สาวรุ่น) เมื่อบรรเลงจบ จากนั้นก็จะบรรเลงเพลงอื่น เช่น เพลงรำพาย (กลุ่ม) ตรีอบ ตุม (มะเขือสุก) สักวา งูตัก (อาบน้ำ) และเพลงเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ^{๒๖}

๒) จำนวนผู้เล่น จำนวนผู้เล่นกันตรึมหมายถึงจำนวนนักดนตรี^{๒๗} นักร้องและนักรำ เนื่องจากการเล่นกันตรึมพัฒนารูปแบบจากการเล่นเพื่อประกอบพิธีทรงเจ้าเข้าผี จำนวนผู้เล่นจึงมีน้อยมีเพียง ๔ คน โอกาสในการเล่นสมัยแรกไม่มีการว่าจ้างแต่เป็นการขอแรงเพื่อให้งานสนุกสนานครึกครื้น และไม่นิยมให้ผู้หญิงเล่นร่วมวงด้วย เนื่องจากผู้หญิงมีภาระรับผิดชอบครอบครัวเกี่ยวกับงานบ้านงานเรือน ดูแลสมาชิกในครอบครัวจึงไม่มีเวลาพอ อีกทั้งแต่เดิมชุมชนอีสานได้ มีค่านิยมเช่นเดียวกับชุมชนในภาคอื่นคือไม่นิยมอาชีพเต้นกักรำกิน โดยเฉพาะผู้หญิงเห็นว่า ไม่เหมาะสมอย่างมาก เมื่อต้องไปรำไปเต้นให้ผู้อื่นดู อีกทั้งเพื่อตัดปัญหาด้านชู้สาว จึงไม่นิยมให้ผู้หญิงเล่น ต่อมาค่านิยมนี้ได้เปลี่ยนไป ผู้หญิงจึงมีโอกาสได้เล่นกันตรึมเช่นเดียวกับผู้ชายจำนวนผู้เล่น ๔ คน ประกอบด้วย

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๔.

^{๒๗} วิเศษ ขาญประโคน, การวิเคราะห์กันตรึม: เพลงพื้นบ้านอีสานใต้, ปรินญาณิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๙)

คนตีกลองกันตรึม (กลองโตน) ทำหน้าที่ร้องด้วย ๑ คน

คนสีซอ ๑ คน

คนตีฉิ่ง ๑ คน

คนตีฉาบ ๑ คน

ต่อมาเมื่อการเล่นกันตรึมได้รับความนิยมแพร่หลายขึ้น การเล่นในลักษณะขอแรงเปลี่ยนไป เป็นการว่าจ้างในราคาตามความมีชื่อเสียงของวง และอนุโลมให้ผู้หญิงเล่นร่วมวงด้วย เพื่อเพิ่มสีสัน และความสนุกสนานให้แก่ผู้ดู จากการอนุโลมให้ผู้หญิงเล่นร่วมวงกันตรึมนี้เองทำให้เพลงกันตรึมได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การพัฒนาารูปแบบของวงไปจากเดิม คือเพิ่มจำนวนผู้เล่นเป็น ๖-๘ คน และบางวงแยกนักร้องจากนักร้องอย่างเด็ดขาด และกันตรึมที่มีผู้เล่น ๖ คนประกอบด้วย

คนตีกลองกันตรึม	๒ คน
คนเป่าปี่อ้อ	๑ คน
คนสีซอ	๑ คน
นักร้องและรำชาย	๑ คน
นักร้องและรำหญิง	๑ คน

สำหรับวงที่มีผู้เล่น ๘ คน จะเพิ่มคนเป่าซลุ่ย ๑ คน และคนตีกรับ ๑ คน หากกันตรึมวงใด จะเพิ่มจำนวนผู้เล่นให้มากกว่านี้ก็จะเพิ่มจำนวนนักร้องและนักรำเป็นชาย ๒ คนและหญิง ๒ คน โดยทั่วไปแล้วจะไม่ให้เกิน ๑๒ คน เว้นแต่กันตรึมที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของส่วนราชการจะมีผู้เล่นมากกว่า ๑๒ คน โดยแยกนักร้องและนักรำออกจากกัน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของสุทธิพงศ์ สายไทยที่ว่า “จำนวนผู้เล่นกันตรึมปัจจุบันนี้ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าสมัยก่อนเพื่อให้เกิดความสนุกสนานของผู้ชมก็จะแยกนักดนตรี นักร้องและนักรำออกจากกันจำนวนจึงอาจจะมีมากกว่า ๑๒ คน ซึ่งการแสดงกันตรึมปัจจุบันนี้นั้นไปที่ความสนุกสนานมากกว่าสมัยก่อนทำให้กันตรึมได้รับความนิยมสำหรับกลุ่มวัยรุ่น”^{๒๘}

๓) การแต่งกาย การแต่งกายของผู้เล่นกันตรึมทั้งนักร้อง นักรำและนักดนตรีจัดได้ ๒ แบบ ดังนี้คือ

๑) การแต่งกายตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น กันตรึมที่ต้องการอนุรักษ์การแต่งกายตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นไม่ว่าจะแสดงงานประเภทใดก็ตามจะแต่งกายตามรูปแบบประเพณีท้องถิ่นเท่านั้น เช่นกันตรึมคณะบ้านดงมัน เป็นต้น ลักษณะการแต่งกายตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นเป็นดังนี้

^{๒๘} สัมภาษณ์, สุทธิพงศ์ สายไทย, ศิลปินกันตรึม, อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, ๓๐ เมษายน

ผู้เล่นฝ่ายชาย นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้นสีใดก็ได้ ผ้าไหมผืนหนึ่งคาดเอว อีกผืนหนึ่งคล้องพาดไหล่ทั้งสองข้าง ปล่อยชายผ้าห้อยอยู่ด้านหลังสองชาย

ผู้เล่นฝ่ายหญิง นุ่งผ้าซิ่นไหมลายพื้นบ้านที่เรียกว่า ผ้าโฮล เป็นผ้าไหมลายพื้นบ้าน ของชุมชนอีสานใต้คล้ายผ้าลายมัดหมี่ สวมเสื้อแขนกระบอกสีใดก็ได้ มีผ้าสไบเฉียงคล้องพาดไหล่ขวา ผูกชายแบบหลวมๆ หนึ่งทบปล่อยให้ชายห้อยลงที่สะเอวซ้าย หรือจะใช้ผ้าขาวม้าแทนผ้าสไบก็ได้

๒) การแต่งกายแบบสมัยนิยม การแต่งกายของผู้เล่นกันตรึมทั้งกันตรึมแบบโบราณและ กันตรึมประยุกต์นิยมแต่งกายตามแบบสมัยนิยมมีลักษณะดังนี้

ผู้เล่นฝ่ายชาย สวมกางเกงขายาว เสื้อแขนยาวไม่พับแขน ผูกเนคไท สวมถุงเท้า รองเท้าหนัง และคาดเข็มขัดตามสมัยนิยม

ผู้เล่นฝ่ายหญิง สวมกระโปรงชุดติดกัน หรือกระโปรงครึ่งท่อนยาวเหนือเข่าเล็กน้อย ในกรณีที่สวมกระโปรงครึ่งท่อนนั้นเสื้อที่สวมต้องทันสมัยรับกับกระโปรงคาดเข็มขัดและสวมรองเท้า ส้นสูง

การแต่งกายตามแบบสมัยนิยมนี้ในส่วนของวงกันตรึมประยุกต์มีการพัฒนารูปแบบไปมาก คือนักร้องชาย แต่งด้วยชุดสูทสากล นักร้องหญิงสวมกระโปรงขนาดสั้นคล้ายกับนักร้องตาม ห้างอาหารหรือคล้ายทางเครื่องของวงดนตรีลูกทุ่ง สำหรับนักดนตรีแต่งเหมือนนักร้องชาย

๔) ดนตรี เครื่องดนตรีของกันตรึมโดยทั่วไปแล้วมี ๔ ชิ้น เป็นพื้นประกอบด้วย

กลองกันตรึม (กลองโทน) ๒ ใบ

ซอ ๑ คัน

ปี่อ้อ ๑ เล้า

เมื่อการแสดงกันตรึมได้รับความนิยมจากผู้มากขึ้น พัฒนาการเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ก็มีเพิ่มขึ้นตามลำดับคือ มีการนำฉิ่ง ฉาบและจะเข้ เข้ามาเล่นผสม แต่เครื่องดนตรีหลัก ๔ ชิ้นนั้น ยังคงยืนพื้นต่อไป กล่าวได้ว่าเครื่องดนตรีหลักของกันตรึมมี ๔ ชิ้น แต่ถ้าจะเพิ่มดนตรีให้เป็น ๖-๘ ชิ้น ก็ให้เพิ่มเครื่องดนตรีประเภทให้จังหวะคือฉิ่ง ฉาบและกรับ

๕) การใช้ภาษา เนื่องจากกันตรึมเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวอีสานใต้ที่ใช้ภาษาเขมร สูงในการติดต่อสื่อสาร ดังนั้นคำร้องของเพลงกันตรึมจึงเป็นภาษาเขมร ภาษากลุ่มนี้มีคำแปลอิสระ จากภาษาไทย คำส่วนใหญ่มีสำเนียงคล้ายกับภาษาเขมรกัมพูชา ที่ต่างกันก็มีบ้างแต่สามารถสื่อสาร กันได้ ในกรณีที่แปลเป็นคำไทยและไม่สามารถแปลเป็นภาษาเขมรได้ก็จะพูดโดยวิธีทับศัพท์

๖) คำร้อง

๑) การใช้ภาษา เนื่องจากกันตรึมเป็นเพลงพื้นบ้านของชาวอีสานใต้ที่ใช้ภาษาเขมร สูงในการติดต่อสื่อสาร ดังนั้นคำร้องของเพลงกันตรึมจึงเป็นภาษาเขมรสูง ภาษากลุ่มนี้มีคำแปลที่ อิสระจากภาษาไทย คำส่วนใหญ่มีสำเนียงคล้ายกับภาษาเขมรกัมพูชา ที่ต่างกันก็มีบ้างแต่สามารถ

สื่อสารกันได้ คำร้องของเพลงกันตรึมที่ใช้ภาษาเขมรสูงที่มีสำเนียงภาษาคลายกับภาษาเขมรในประเทศกัมพูชา^{๒๙} เช่น

ตัวอย่างเพลง แกวนอ

คำร้อง

พระ นือฮ คลุน ปิล	คลุน คเวียล กระ แบ๊ย
คลุน เนียง อ้อด ปแต๊ย	ปจूर ชแร แด แอง

คำแปล

สงสารตัวคนเดียว	ตัวเองเลี้ยงควาย
ตัวน้องไม่มีผ้า	ไถนาด้วยตนเอง

คำร้องนี้เป็นการรำพึงรำพันของหญิงสาวในทำนองที่ต้องการสื่อให้ผู้ชายรู้ว่าตนยังไม่มีคนรัก

เพลงโหมโรง

คำร้อง

พระ นือฮ โอน บอง	โจล พอง กเส้น ปกา
ปี แอง เดิม เวีย	ปี ค้อล ปุม ปัด
ปกา เอย เนื่อม อัญญ	เนื่อม แจ็ญ เตัว ทเว็ด
ออย ยีวล ปโอน เรือด	เนิว ตีฮ ชทาน นา

คำแปล

สงสารน้องพี่	หอมกลิ่นดอกไม้
นี่แหละต้นเดิม	ไม่หายไปไหน
ดอกไม้เอยนำข้า	นำออกไปบูชา
ให้ได้พบน้อง	อยู่ที่สถานใด

คำร้องนี้เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกของผู้ชายที่มีต่อหญิงสาวคนรักว่าตนมีรักที่มั่นคง แน่วแน่ เพียงรักเดียว พร้อมกับได้นำดอกไม้มาบูชาแล้วอธิษฐานให้ได้พบน้อง

๒) ลักษณะคำร้อง กันตรึมเป็นเพลงพื้นบ้านอีสานใต้ที่มีลักษณะคำร้องเป็นการโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เนื้อหาที่ร้องจะเกี่ยวกับลักษณะทางสังคม เช่น ความเชื่อ อาชีพ ระบบครอบครัว เครือญาติ เป็นต้น ขณะร้องจะมีการเกี่ยวพาราสีไปด้วยเช่น

^{๒๙} วัเศษ ชาญประโคน,การวิเคราะห์กันตรึม : เพลงพื้นบ้านอีสานใต้,หน้า ๓๐.

คำร้อง

ชาย

โอ ปิโอน ชแรรี เป้ว	โอ ปิโอน ชแรรี เป้ว
บอง ชู ชัจ กแค้ย	ปรับ ปาน รือ เต
เนียง เมียน แม อ้อว	ญีเยด เป้ว ชัน ดาน
บอง ปิโอน ปริง ปราน	เมียน คลัฮ รือ เต

คำแปล

โอัน้องหญิงสุดท้อ	โอัน้องหญิงสุดท้อ
พี่ถามเรื่องราว	บอกได้หรือไม่
น้องมีแม่พ่อ	ญาติเฝ้าสันดาน
พี่น้องพร้อมเพรียง	มีบ้างหรือไม่

คำร้องนี้หมายถึง การเริ่มขอความรักจากฝ่ายหญิง ซึ่งถ้าเป็นสังคมอื่นอาจคุยเรื่องทั่วไป แต่สังคมอีสานใต้ มักเริ่มด้วยการถามเรื่องครอบครัว เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว และจากการถามดังกล่าว แสดงให้เห็นลักษณะของระบบครอบครัวแบบขยาย คือญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันหรือในพื้นที่เดียวกัน

คำร้อง

หญิง

บอง ปรีฮ ชแน ฮา	บอง ปรีฮ ชแน ฮา
เนียก โม ปี นา	ชู ช็อบ ชัจ กแค้ย
ชู เตียง แม ออว	บอง ปิโอน ปรีฮ ชแรรี
แฮด การ อเวีย	ชู โดจ จัย เนียก นา

คำแปล

พี่ชายยอดเสน่หา	พี่ชายยอดเสน่หา
ท่านมาแต่ไหน	ถามครบเรื่องราว
ถามถึงแม่พ่อ	พี่น้องชายหญิง
ด้วยเหตุใด	ถามดูคนแก่

คำร้องนี้แสดงถึงฝ่ายหญิงแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบเชิงรับรักจากฝ่ายชาย แต่ยังสงวนท่าทีไม่ตอบทันที จึงถามกลับว่า ท่านเป็นใครเพื่อนำไปสู่การเกี่ยวพาราสีต่อไป^{๓๐}

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๓๕.

๓) ทำนอง การเล่นกันตรึมมีจุดมุ่งหมายหลักคือ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นสำคัญ เรื่องราวที่นำมาเล่นจึงเป็นเรื่องของการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้กันตรึมมีทำนองเพลงที่หลากหลาย ในปัจจุบันทำนองเพลงกันตรึมได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางคือมีการนำทำนองเพลงลูกทุ่ง เพลงสตริง และเพลงร็อคเข้าไปใส่เพิ่มเติม แต่ถึงกระนั้นก็ตามเมื่อจัดเป็นประเภททำนองของเพลงกันตรึมแล้วจัดได้ ๓ ประเภทคือ

๑) ทำนองไหว้ครู เป็นทำนองที่ใช้นาบบใช้ร้องเมื่อเริ่มแสดงเพื่อระลึกถึงครู ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา และร้องอีกครั้งหนึ่งเมื่อต้องลาผู้ดูเพราะจบการแสดง เพลงที่ใช้ทำนองไหว้ครูมีหลายบทเช่น ซวายจุ่มเวียด ซแรยซเดิง ซแรยซเตือร ละเลียบ รำเปี้ย เป็นต้น

๒) ทำนองสำหรับขบวนแห่ เป็นทำนองกลางๆ ให้ความรู้สึกสบายไปเรื่อยๆ อ้อยสร้อยไม่รีบร้อน ทำนองนี้ร้องต่างจากทำนองไหว้ครู ผู้เล่นจะร้องทักทาย เกี้ยวพาราสีโอ้โลม ทำนองสำหรับขบวนแห่มีหลายบทดังนี้ แอเกิด เกาะกรอก ออกยม อันซองชเนงนบ ตรีอบตุม พนมชรวง ซ้อมปวงซ็อกทม เป็นต้น

๓) ทำนองเบ็ดเตล็ด เป็นทำนองที่เร้าสนุกสนานเร้าใจร้องต่อจากทำนองสำหรับขบวนแห่ ใช้ร้องช่วงของการเกี้ยวพาราสีมีหลายบทดังนี้ เคมาแม ปการำเจก ซักกราวา กันจัญเจก อมตุก กโนบติงตอง จันตี ญุดตัก กันตเรย พนึ่ง จองนารี เป็นต้น

๓.๓.๒ ความเป็นมาของกันตรึมบ้านดงมัน อำเภอเมืองสุรินทร์

กันตรึมในบ้านดงมันในยุคแรกเริ่ม ตั้งแต่มีผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในบ้านดงมัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ตามบันทึกของนายปิ่น ดีสม ศิลปินพื้นบ้านแห่งบ้านดงมัน จังหวัดสุรินทร์ กันตรึมยุคแรกของบ้านดงมันอาศัยการคำนวณตามอายุของครูเพลง ซึ่งเป็นศิลปินดนตรีพื้นบ้านของบ้านดงมันจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ในช่วงระยะเวลาในยุคแรก คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๙ – ๒๕๐๐ มีการเล่นกันตรึมแบบดั้งเดิม คือมีผู้ร้อง ผู้รำและดนตรีพื้นบ้าน โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนตามความเจริญของเทคโนโลยีสมัยใหม่ มาสอดแทรกในเรื่องการแต่งกาย ทำนองเพลง และเนื้อหาของเพลง การแสดงกันตรึมในยุคนี้ยังไม่มีแสดงอย่างแพร่หลายไปยังภูมิภาคอื่น คงมีเพียงการแสดงในหมู่บ้านดงมัน และหมู่บ้านในเขตพื้นที่ใกล้เคียงบ้านดงมันเท่านั้น การแสดงกันตรึมจะนิยมเล่นในงานบวช พิธีกรรมโละมะมั่วต (เข้าทรง) งานขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลต่าง ๆ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้มีโครงการที่น่าสนใจและควรเผยแพร่ เป็นโครงการแรกของประเทศไทย คือ โครงการส่งเสริมหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม โดยมีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเป็นเจ้าของโครงการ ได้เลือกหมู่บ้านดงมันเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมด้วยเหตุผลหลายประการ คือ เป็นหมู่บ้านที่ยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสุรินทร์ไว้หลายอย่าง เช่น การเป่าใบไม้ การเล่นกันตรึม ตรุษ (ตรด) ตกเบ็ด (ชันตุจ) ปันโกล มั่วต (แม่มด) โวง (นอรแก้ว) ปางนา อาโย อันเร และ

การละเล่นเจริ่งต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวสุรินทร์มากที่สุด โครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความร่วมมือระหว่างอำเภอเมืองสุรินทร์และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ในการพัฒนาหมู่บ้าน และอบรมให้ความรู้แก่ชาวบ้านโดยเน้นในเรื่องการอนุรักษ์ ส่งเสริมให้ชาวบ้านรักษามรดกทางวัฒนธรรมเอาไว้ และได้ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘^{๓๑} กันตรึมบ้านดงมันเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดโดยจิตวิญญาณของศิลปินบ้านดงมันอย่างแท้จริง บทเพลงกันตรึมเป็นศิลปะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านดงมันและชาวไทยเขมรในแถบอื่น ๆ อย่างแพร่หลาย ในบทเพลงกันตรึมนอกจากจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวไทยเขมรแล้วยังสร้างความบันเทิงให้กับชุมชน เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมประชาธิปไตย และ สอนลูกหลานให้ประพฤติในสิ่งดีงามอยู่เสมอ กันตรึมบ้านดงมันได้รับการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ความเป็นมาของกันตรึม ในอดีตจนถึงปัจจุบัน สาเหตุที่มีการแสดงกันตรึม อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยเฉพาะในเขตอีสานใต้หรือภาคอื่น ๆ ยังนิยมติดต่อกันตรึมบ้านดงมันไปแสดงนั้น มีสาเหตุดังนี้ ๑) เป็นช่วงที่นำเสนอการแสดงกันตรึมระดับจังหวัด โดยแสดงในงานรื่นเริง เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมการแสดงแบบพื้นบ้าน บางโอกาสได้มีการแสดงเพื่อประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ แสดงในการรับแขกเมืองของจังหวัดสุรินทร์ ๒) เป็นช่วงที่มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในงานแสดงของช้างซึ่งเป็นงานประจำปีหรืองานประเพณีของจังหวัดสุรินทร์ ทำให้กันตรึมได้รับการติดต่อจากผู้ที่สนใจได้นำกันตรึมไปแสดงอย่างแพร่หลาย และได้รับความนิยม ๓) เป็นช่วงที่มีการประชาสัมพันธ์สื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ ทำให้กันตรึมได้รับความนิยมจากผู้ชมมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงเวลา พ.ศ. ๒๕๐๐ ถึงปัจจุบัน การแสดงกันตรึมรื้อคสมัยใหม่ การแต่งกายของผู้แสดง การร่ายรำประกอบเพลง และนักร้องได้มีการประยุกต์ให้ทันสมัยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงทำให้กันตรึมได้รับความนิยมมาก

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่ากันตรึมนั้นเป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับอิทธิพลมาจากขอม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน มีพัฒนาการมาจากการเล่นทรงแม่มัด เพื่อรักษาโรคหรือเพื่อบูชาสิ่งที่ตนเคารพนับถือ จากนั้นจึงพัฒนาการมาสู่การแสดงตามงานพิธีต่างๆ โดยเฉพาะการแสดงที่เรียกว่ากล่อมหอ ในสมัยโบราณ โดยเฉพาะงานแต่งงาน ถือว่าจะขาดดนตรีกันตรึมไม่ได้ เจ้าสาวบางคนถึงกับวางเงื่อนไขว่าหากไม่เอากันตรึมมากล่อมหอ จะไม่ยอมร่วมหอลงโรงด้วยและถึงกับมีการเลิกร้าง การแต่งงานกลางคันก็มี เพราะถือว่าไม่สมบูรณ์แบบ ทำให้เจ้าสาวเสียขวัญและกำลังใจ หรืออาจจะมัวเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ซึ่งหมายถึงการหย่าร้างหรือพลัดพรากจากกัน จะเห็นว่ากันตรึมก็มีรูปแบบการเล่น เช่นเดียวกับการเล่นดนตรีของไทยภาคกลาง คือเมื่อก่อนจะเล่นต้องมีการไหว้ครู เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้เล่น หลังจากไหว้ครูเสร็จแล้วจึงเริ่มเล่น

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

โดยนักแสดงจะต้องเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูก่อน เช่นกันหลังจากนั้นจึงร้องบทต่าง ๆ ไป เนื้อหาที่ร้องส่วนใหญ่เป็นการเกี่ยวพาราสีกัน และร้องโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เช่นเดียวกับการเล่นพื้นเมืองของภาคกลาง เช่น รำตัด หรือเพลงสักวา สำหรับภาษาที่ใช้ร้องส่วนมากจะใช้ภาษาไทยเขมร กลอนที่ร้องส่วนมากจะการใช้การท่องจำกลอนร้องที่ตกทอดกันมา